

Když jsem byl redakcí tohoto sborníku požádán, abych napsal stručný příspěvek, v němž bych zhodnotil některou podstatnou složku vědeckého díla Mirka Červenky, přislíbil jsem bez váhání, ale když jsem "v hodině dvanácté" začal psát, svítilo mi, že přece už jsem jednou daný úkol splnil, totiž když jsem skládal oponentský posudek na vědodoktorskou /nebo doktorovědskou?/ jeho práci "Vyznamová výstavba literárního díla". Oponentské posudky se po obhajobě zahazují do starého papíru. Nikdo by jistě nepoznau, že jsem toto povídání, které bude následovat, ze svého posudku opsal, ale já se k tomu veřejně přiznávám. Proč by pochvala jubilatovy práce nemohla mít dnes reprízu před převážně novým publikem? Nic neměním, jen text na několika místech /kde jde o jednotlivosti/ zkracuji. Posuzovaný je ovšem v nevýhodě, nedostane zde slovo k obhajobě, ale snad si to, jakožto starší člověk, jenž se pyšní, že jubilat seděl jeden rok také ve škatulkách jeho semináře na fakultě v idyllických padesátých letech, můžu dovolit. Nuže:

Již několik desetiletí považuje literární věda za ústřední objekt svého zkoumání literární dílo, resp. umělecké dílo slovesné. Avšak výklady této entity, propracování v potřebné šíři a hloubce systematicky literární teorie neoplývá. Proto je velmi vítána Červenkova práce, která je věnována výkladu velmi podstatného aspektu výstavby literárního díla, totiž jeho výstavbě sémantické. Autor je k podání obecného výkladu této problematiky velmi dobře kvalifikován svou dosavadní prací teoretickou, literárněhistorickou a kritickou. Přitom sám

je aktivně básnický činný a je třeba říci, že postoj a zkušenosti z této oblasti u něho neinterferují při literárněvědném výkladu cizorodě ani neposunují způsob podání do roviny esejistické, jak tomu v podobných případech nejčastěji bývá. Naopak: i svůj styl a "cit" pro umělecké kvality slovesné tvorby dovede Červenka převést do roviny explikativní a zapojit do služeb teoretického vědeckého výkladu.

Práce je založena na široké znalosti výsledků dosavadního bádání. Červenka staví svou koncepci na funkčně strukturním pojetí J. Mukařovského a můžeme hned na začátku říci, že tuto koncepci plodně rozvíjí a modifikuje v souvislosti s výsledky literárněteoretického, estetického a semiotického bádání v posledních desetiletích. Kromě této výchozí koncepce /vytvořené v třicátých a čtyřicátých letech/ dovolává se především nejvýznamnějších představitelů sovětské literární vědy, let dvacátých a francouzské a polské let padesátých. Budiž poznamenáno, že z těchto i dalších prací domácích i cizích čerpá kriticky, že se úspěšně snaží vyvarovat neorganického přenesení dílčích poznatků z jiných pojmových soustav do své. Postupuje tak i při využívání poznatků nových směrů informačneteoretických, lingvistických aj. Nepodléhá však vlnám zájmu často jen módního, nepřistřihuje podle nich svou terminologii atd.

Červenka zpracovává "pojetí díla jako znaku a jako souboru významů". Starší výklady Mukařovského o tom konfrontuje s novými /resp. obnovenými, jako v případě Peirceově/ poznatky semiotickými, lingvistickými, informačneteoretickými. Ukazuje, že znakové pojetí může postihnout problematiku uměleckého díla v dostatečné šíři a hloubce /bývá to totiž někdy

je aktivně básnický činný a je třeba říci, že postoj a zkušenosti z této oblasti u něho neinterferují při literárněvědném výkladu cizorodě ani neposunují způsob pojetí do roviny esejistické, jak tomu v podobných případech nejčastěji bývá. Naopak: i svůj smysl a "cit" pro umělecké kvality slovesné tvorby dovede Červenka převést do roviny explikativní a zapojit do služeb teoretického vědeckého výkladu.

Práce je založena na široké znalosti výsledků dosavadního bádání. Červenka staví svou koncepci na funkčně strukturním pojetí J. Mukařovského a můžeme hned na začátku říci, že tuto koncepci plodně rozvíjí a modifikuje v souvislosti s výsledky literárněteoretického, estetického a semiotického bádání v posledních desetiletích. Kromě této výchozí koncepce /vytvořené v třicátých a čtyřicátých letech/ dovolává se především nejvýznamnějších představitelů sovětské literární vědy let dvacátých a francouzské a polské let padesátých. Budiž poznamenáno, že z těchto i dalších prací domácích i cizích čerpá kriticky, že se úspěšně snaží vyvarovat neorganického přenesení dílčích poznatků z jiných pojmových soustav do své. Postupuje tak i při využívání poznatků nových směrů informačneteoretických, lingvistických aj. Nepodléhá však vlnám zájmu často jen módního, nepřistřihuje podle nich svou terminologii atd.

Červenka zpracovává "pojetí díla jako znaku a jako souboru významů". Starší výklady Mukařovského o tom konfrontuje s novými /resp. obnovenými, jako v případě Peirceově/ poznatky semiotickými, lingvistickými, informačneteoretickými. Ukazuje, že znakové pojetí může postihnout problematiku uměleckého díla v dostatečné šíři a hloubce /bývá to totiž někdy

semiotice upíráno/, práven neomezuje znakovost snad jen na nižší roviny jazykové výstavby díla /morfémy, pojmenování atd./, nýbrž zdůvodňuje i pojetí celého díla jako znaku /komplexního/. Při aplikaci Peirceova třídění znaků na symboly, ikony a indexy /resn. indicie/ - s níž se v poslední době vůbec hodně pracuje - propracovává iniciativně zejména kategorii poslední: indiciální charakter má v díle řada složek, nejdůležitější je Červenková charakteristika stylů jakožto indiciálních znaků; nejsou to ovšem jediné takové znaky v díle a - dodávám - také problematika stylu /stylů/ v díle není osvětlením jejich indiciální povahy vyčerpána. Upozorňuji však, že ani u Peirce, ani v úvahách novějších není ujasněn /a respektován/ rozdíl mezi indexy /poukazy/ a indiciemi /symptomy/: soudím, že je nelze zahrnout do jedné kategorie. Mezi stopou v písku a ukazatelem cesty je principiální rozdíl: ukazatel není v příčinné souvislosti s cestou, stopa není primárně ukazatelem, může však být také jako ukazatel používána atd. Styly mají povahu indicií, indexovou povahu mají v jazykových promluvách /též v literárních dílech/ především znaky deixe: ta by potřebovala být do výkladu samostatně zařazena.

Pokud jde o pojetí a výklad významu, je kladem Červenkovy práce, že jej chápe dostatečně široce: významonosné mohou být prostředky v-šech rovin výstavby díla. To autor ukázal už ve svých starších pracích, zde přistupuje k soustavnému osvětlení strukturace významu díla jakožto velmi složitého komplexu; sleduje ji od nejnižších elementů k útvarům nejvyšším.

Zřetel k významu, zatřetí na něj by nemělo zatlačovat druhou stránku znaků příliš do pozadí. Červenka mluví o nositeli významu a o významu. Můžete také mluvit o "tvaru" a o významu. Máme se domnívat, že tvar působí jen svými vlastnostmi sémantickými? Jak je tomu u /v nejširším smyslu/ ornamentálních složek díla? Máme i úlohu rytmu cele převádět na sémantiku? Nebroží tu nebezpečí^{tu} "vše v díle je význam", která je fakticky synonymní s tezí "vše v díle je forma", protože vlastně stírá relevanci protikladu tvar- význam?

Vlastní jádro Červenkovy práce leží v partiích, které chtějí "přispět k průzkumu principů uspořádání, které z jednotlivých prvků vytvářejí významovou celistvost". Iady je vlastní pole výkladu významové výstavby díla a budiž řečeno, že je to území dosud velmi málo zmapované. Výklady Červenkovy jsou velmi důležitým krokem vpřed. Autor si dobře uvědomuje široké možnosti kombinování významových elementů v mnohověstevnaté struktuře literární promluvy, v níž má důležité místo i časová lineárnost výstavby i "protivení se" lineární posloupnosti při sémantické výstavbě, jak na jednom místě /122/ autor trefně říká: Jsem přesvědčen, že je to správná cesta k postihu principů významové struktury textu; srovnání s výklady Muk-ařovského o "významové akumulaci", které tuto cestu před lety otevíraly, ukazuje, že se do této problematiky proniklo zase o značný kus dále.

Odtud pak vede spojnice k výkladu nejvyšších významových komplexů, k jednotlivým složkám výstavby, která bývá zvaná tematická. Nemohu tu už komentovat autorovy výklady, které zvl. při interpretaci "subjektů" přinášejí mnoho cenných poznatků,

chci se zastavit jen u této věci: do nejzákladnější vrstvy sémantické výstavby /každé/ promluvy patří obligátní prezen-
ce dvou "subjektů": autora a adresáta. Bylo by, zřejmě, aby
se subjektu adresáta dostalo ve výkladu více místa.

Červenka usiluje postihnout sémantickou výstavbu díla
v její rozmanitosti, mnohotvárnosti, ale i v koherenci, resp.
v integraci složek: k jeho chvále budiž řečeno, že v hledání
"jednoty" nedospívá k závěrům zjednodušeným. Nejzajímavější
je pro mne rozlišení tří hlavních svorníků výstavby: "domi-
nanty" /slouží analýze v oblasti označujícího/, "sémantické-
ho gesta" /ve sféře označujícího i označovaného/ a "subjektu
díla", resp. "osobnosti" /ve sféře označovaného/. Nevdí mi
trojitost v tomto výkladu základů tvarové a významové výstav-
by díla, připomínám jen, že autorovi se zdálo /102/, že mlu-
vím-li o dvojitosti, např. o výstavbě stylové a významové ve
výstavbě díla /dnes bych řekla "tvarové a významové"/, je mož-
né vhodné tento dualismus odstranit.

Jako lingvista bych chtěl ještě zdůraznit, že Červenka o-
peruje zcela bezpečně i s čistě lingvistickými pojmy a že
patří mezi ty, kteří mezi lingvistikou a literární vědou ne-
zdůrazňují nepřeklenutelnou hranici, nýbrž naopak vycházejí
ze styčného pole obou disciplín a k jejich плодотворné spolupráci
nemálo přispívají. Jeho práce, právě i tato, dávají podněty
i jiným oborům.

Příliš dlouhé posudky nejsou vítány: proto se nezastavuji
u dalších věcí, které by v Červenkově práci zasloužily zhodno-
cení /v práci není hluchých míst a uznání zaslouží i způsob
počínání, který i při vysoké abstraktnosti látky a stále snaze

o precíznost si uchovává živost a - řekl bych - prozrazuje "radost z myšlení"/ ani už nebudu připojovat poznámky k několika jednotlivostem, o nichž bych si s autorem rád podiskutoval.

Shrnutí netřeba: Červenková práce přináší mnoho cenných poznatků i dalších podnětů velmi dobře promyšleným, soustavným a uceleným zpracováním složité literárnětoretické problematiky z úseku, který je v daném oboru přímo centrální, a proto doporučuji, aby tu na základě předložené práce "Vyznamová výstavba literárního díla" se zžetel k ostatním jeho pracím literárněhistorickým, jimiž se zařadil mezi přední naše znalce v oboru literární vědy, byl udělen titul doktora filologických věd.

Karel Havrůl